

Bede Ádám: Morgan.

Az amerikai „spirit of combination”-nak egyik legérdekesebb fejezetét adja Carl Hoveynak most megjelent és Morgannak, a pénzfejedelemnek élettörténetét tartalmazó könyve. Ennek az életnek a története csodálatosan egybeesik a modern amerikai gazdasági élet történetével és különösen a trustok kifejlődésének folyamatával és ez az, ami annak különös érdekességet kölcsönöz.

Morgan élete ugyanis az amerikai gazdasági fejlődés legmodernebb fázisának kialakulása közepett nem jelent kevesebbet, mint azt a törekvést, hogy a pénz ép úgy bevonassék a „spirit of combination” körébe, mint minden más áru és hogy a forgalomnak ez az érzékeny szerve ép úgy trustifikálódjék, mint a termelési tevékenység tárgyát képező áruk legtöbbje.

Morgannak ez a törekvése – a dolog természeténél fogva – mindig csak kritikusi viszonyok között léphetett előtérbe. Az amerikai nagy pénzváltások tették számára lehetővé, hogy „a gazdasági helyzet szánálása érdekében” nagy pénzcsoportokat létesítsen és azokat saját vállalatai érdekében sikerrel működtesse. De az a tény, hogy az ő nagy szervező tevékenységének legeredményesebb etapjai egybeesnek egy-egy kri-

zissel, elegendő volt az amerikaiak részére ahhoz, hogy Morganban a „nagy megmentőt”-t lássák.

Így állítja be Hovey is az ő hőségét és sikeres üzleti vállalatait, mint megannyi hőstettet, melyekkel Amerika közgazdasági érdekeit mozdította elő. Lássunk néhányat ezekből a hőstettek közül:

Az; első Morgan-szindikátus létesítése az 1873. évi nagy pánikot követő időbe esik, amikor az Egyesült-Államok hitele erősen meg volt rendülve, bár arra jobban rászorult volna, mint bármikor azelőtt vagy azóta. Az országnak ebből a pénzügyi depresszióból való kiszabadítása, ha még oly nagy ellenértékért történt is ez, kétségtelenül nagyjelentőségű államférfiúi cselekedet volt. De egészen amerikaiatlan dolog ezt a tranzakciót nem a „business” oldaláról nézni, hanem a romantikusról, amint azt Hovey teszi. Mert ha azt még el is hinnék neki, hogy Morgant eleinte tisztán önzetlen lelkesedés vezérelte annál; a hitelművelésnél, melyet 1878-ban az Egyesült-Államok kormánya és az angol kapitalisták között közvetített, azt már bajos elhinni, hogy a Rothschildok, kikkel Morgan erre a célra konzorciumot létesített, másért, mint a jó üzletért vettek részt e vállalatban. Az ilyen üzleti összeköttetésnél pedig teljesen elegendő, hogy az egyik érdekelt legyen számító és üzletszerű, a másik aztán lehet hősiesség, nemes és romantikus. Ezt pedig Morgan jól tudta.

Miután az Egyesült-Államok hitelviszonyai konszolidálódtak, az lett a közgazdasági program főpontja, hogy az ország belsejének gazdasági értékeit és erőforrásait a lehetőségig hasznosítsák. És megkezdődött a nagyszabású vasutépítkezés, majd a versenyző vasúttársaságok véres harca, mely Amerika gazdaságtörténetének legizgatóbban érdekes fejezete. Ha Morgan továbbra is fenn akarta tartani presztízsét, bele kellett nyúlnia e harcokba, vagy Hovey nyelvén szólva, újra *meg* kellett valakit mentenie.

Ezúttal William H. Vanderbilt volt a mentőakció tárgya, ki ez időtájt abszolút ura volt a New-York Central Railway Corporation-nak, s ha ez előkelő közgazdasági szerepe dacára is rászorult Morgan mentőakciójára, úgy ennek az a magyarázata, hogy a vasúttársaságot (– ha egyáltalán társaságnak, nevezhető oly vállalat, melynek részvényeiből 87 százalék egy ember kezében van –) az a; veszély fenyegette, hogy oly magas adóval sújtják telkeit, mely adóteher a társaság és különösen Vanderbilt profitját lényegesen megcsappantotta volna. Ezt a profitot kellett megmenteni. Ennek pedig az volt a módja, hogy a vasúttársaság részvényeinek egy hányadát Morgan átvette egy titkos angol konzorciummal; csak annyit, amennyi elegendő ahhoz, hogy New-York állam és New-York város, mely a telkek nagy megadóztatását tervbe vette volt, meg legyen nyugtatva arra nézve, hogy a New-York Central vasúttársaság nem Vanderbilt monopóliuma, hanem társasági tulajdon. Hogy Morgan keze megelőzőleg benn volt-e ebben a megadóztatási kampányban, az mellékes, de hogy utólag erős befolyásra tett szert a New-York Centralra, az bizonyos.

Egy magasabb szempontból Morgannak ezek a mentőakciói úgy is tekinthetők, mint introdukciói annak a közgazdasági folyamatnak, mely a szabad verseny fokozatos kiküszöbölésével a magánvagyonot trustvagyonná fejlesztette. Hovey szereti is ezt a magasabb szempontot érvényesíteni Morgan működésével szemben, ami ellen nem is lehetne kifogást emelni, ha nem tolna fel az a prózai ellenvetés, hogy miközben Morgan a *mások* magánvagyonát sikeresen átszervezte trustvagyonná, ezalatt önmaga milliárdos lett. Ez utóbbi pontra nézve bizonyára senki sem vár Hoveytól pontos leírást vagy használati utasításokként ható meg-

jegyzéseket, de az már mégis kissé naiv magyarázat, hogy „Morgan pontosan kiszolgálta az ő klienseit, az investálókat és így növelte vagyonát évről-évre. Azonkívül a bankárok szindikátusában! is résztvett, mely a kormányának és a vasúttársaságoknak kölcsönöket közvetített.”

A vasutak ez időtájt igen aggasztó tüneteket mutattak: Alig tizenhárom év alatt 423 amerikai vasúttársaság (43.770 mértföldnyi hálózattal és több mint két-ezer millió dollár tőkével) ment tönkre. A megmaradók közül pedig az 1888. év összehasonlító statisztikai adatai szerint 95 társaság tizennégy millió dollárral kevesebb jövedelmet mutatott fel, mint az előző évben, dacára annak, hogy összbevételük húsz millió dollárral többet tett ki, mint 1887-ben. Ezen vasutkrízisek közepette fejlődött ki Amerikában, az úgynevezett „pénzügyi feudalizmus”, melynek mind jelentékenyebbé váló képviselője, majd egyenesen szimbóluma John Pierpont Morgan lett. Miután a Reading vasúttársaságot is „megmentette”, azon volt, hogy a többi vasúttársaság fölött is „suhogtassa a tőke korbácsát.” Mielőtt azonban ezt az akcióját diadalra vihette volna, egy újabb gazdasági válság előnyeit kellett kiaknáznia, az 1893-ikét, mely soha nem látott pusztításokat vitt végbe Amerika gazdasági életében: Az ország hitele kisebb lett, mint bármikor a polgárháború óta és a megelőző negyven év restaurációs munkája egyszerre semmivé lett. A pénzügyi viszonyok a lehető legsiralmasabb képet mutattak: nyolcféle pénznem volt forgalomban, miközben a fedezetül szolgáló aranykészlet veszedelmesen megfogyatkozott, az ezüst pedig rohamosan vesztett értékéből.

Ki más menthette volna ki az Egyesült-Államok kormányát és népét e kétségbeejtő szituációból, mint Morgan? A segítség ekkor már csak külföldről jöhetett, mert az amerikai parlamenttel minden próbálkozás hiábavaló volt. Ott az ezüstvaluta képviselői oppozíciót csináltak Cleveland elnöknek és az ő kettős valutára irányuló politikájának. Tehát csak Anglia pénzvilágától lehetett valamit remélni, föltéve, hogy Morgan rábírható arra, hogy az angol pénzembereknél élvezett hitelét és tekintélyét oly irányban érvényesítse, hogy az amerikai államkincstár szorult helyzetéből kimenthető legyen. Morgan tetemes provízióval erre rábírható volt és amerikai részről August Belmonttal, a későbbi vasutkirálylyal, európai részről pedig a Rotschild-csoporttal sikerült egy konzorciumot létesíteni, mely 65.317,500 dollár értékű arannyal látta el az országot.

Ezt a tranzakciót, mely a legjobb esetben is egy kedvező konjunktúra ügyes kihasználása Morgan részéről, Hovey 50 oldalon keresztül tárgyalja, mint az államférfiúi és üzlettemberi egyesített bölcsesség utóéletlen eredményét. És hosszasan mentegeti Morgant az akkori radikális lapok támadásaival szemben, oly hosszasan, hogy szinte gyanússá válik . . . Bizonyos azonban, hogy a hírlapi támadások és apológiák Morgan nevét általánosan ismertté tették. Ha, eddig az ideig csak bankárok és üzlettemberek körében volt Morgan neve közismert, ettől az időtől kezdődik az amerikai közéletben való szereplése, mely a mai napig sem szűnt meg. Eddig Morgan személyiség, ettől kezdve intézmény, melylyel Amerika gazdasági életének minden nyilvánulása, közepett számolni kell, mely a gazdasági tevékenység minden ágára kihat, mely egész iparágakat kontrollál, a kereskedelmi és pénzforgalmat a kezében tartja, mely még a nemzeti jövedelem eloszlására is érzeteti hatásait és amely mindezeknél fogva az ország politikai viszonyaira is óriási befolyást gyakorol – a kulisszák mögött.

Ezzel a hatalmas gazdasági energiái órással függ össze – bár távolról sem oly mértékben, mint Hovey állítja, – a mai Amerikának egyik legjelentősebb ipari alkotása, a „spirit of combination”-nak eddig legtökéletesebb nyilvánulása: a „United States Steel Corporation”, az acéltrust.

Az acéltrust – mondja Hovey – leghívebb kifejezője Morgan életcéljának: a fölösleges, erőpusztító verseny megszüntetésének. Az amerikai acéliparban, a világ legjelentősebb ipari termelésében azonban ezt a célt már Carnegie rég megvalósította volt, aki 1900-ban számos millióval vissza akart vonulni a gazdasági tevékenység tereiről és félő volt, hogy az ő visszavonulásával a mesterségesen elnyomott verseny ismét kiújul, ami Morgant már csak azért is igen közelről érdekelte, mert ha a vasipar ismét darabokra tagolódik, ez új vasutvonalak létesítését, új bankok alapítását jelenti, ami kellemetlen módon szaporította volna meg az ő munkáját, szétforgácsolta volna és elterelte volna monopóliumos törekvéseitől, apró-cseprő csatározásokba keverve őt bankokkal, vasúti- és iparvállalatokkal.

Csak egy mentség volt: Carnegie ipartelepeinek egy társaság kezében való egyesítése. Ennek a társaságnak létesítése és finanszírozása Morgan szíve szerint való munka volt. Hogy ez az ezer millió dolláros mammut-vállalat hogy létesült, annak illusztrálásául Hovey a következő történetet beszéli el: New-York város egykori polgármestere, Grace, egy napon értesítést kapott a J. P. Morgan & Co. cégtől, mely szerint őt is felvették az Acéltrust alapítói sorába, százezer dollárt jegyezve nevében. Ez annyit jelent, hogy Grace, pusztán a Morgan cég iránt való bizalma alapján százezer dollár erejéig lett érdekelve a Steel Corporation-nál. Oly beruházás volt ez – mondja Grace, – melynek természetéről mitsem tudott, de pusztán Morganban bízva belement a vállalatba. Megjegyzendő, hogy a százezer dollárból sohasem fizetett be készpénzben nyolcezer dollárnál többet, az osztalékot ellenben az általa *jegyzett* összeg után mindig pontosan megkapta.

Láttnivaló, hogy Morgan a bizalomgerjesztést és hasonló lelki faktorokat ép oly körültekintéssel kezelte, mint vállalatának tisztán materiális oldalait. És szervező tehetsége mellett talán ebben rejlik Morgan igazi nagy értéke, hogy a ható okokkal oly biztonság- és tudatossággal képes számolni, mint az a történelem nagy hadvezéreiből és államférfiairol van feljegyezve. A modern komplikált gazdasági életbe ezt az imponáló erőt a Morganok és Rockefellererek vitték be. Eközben Morgan a nemzetközi pénzvilág elismert fejévé lett. A fejedelmeknek kijáró megkülönböztetések sem maradtak el. Úgy a német császár, mint Edward angol király tüntető módon halmozták el barátságuk jeleivel a pénzkirályt, aki sem tekintélyben, sem vagyonban, sem diplomáciai és egyéb segédcapatok, sőt talán politikai jelentőség tekintetében nincs mögötte koronás barátainak.

Az acéltrust körüli szereplésével kapcsolatban Hovey felemlíti azt az energiát, melyet Morgan a munkásság követeléseivel szemben tanúsított. Köztudomású, hogy csaknem közvetlenül a Steel Corporation szervezése után sztrájk ütött ki az acéltelepeken a szakszervezet elismerése érdekében. Morgan ellenszegült ennek a követelésnek és a munkások két és fél havi sztrájk után visszatértek a munkához, anélkül, hogy követelésüket teljesítették volna. Ma is az a helyzet áll fenn, hogy az acéliparban a munkaadók a legerősebb szervezetséget, a munkások a legszomorúbb szétforgácsolt-ságot mutatják.

Mi rejlik Morgannak ez ellenállása mögött? Ta-

lán érzi, hogy itt egy végzetessé válható hatalom fejlődhetik ki? Talán ezt akarja hátráltatni azzal, hogy nyereségrészesedéssel kárpótolja az acéltrust munkáisait szétforgácsoltágukért? Úgy látszik, mintha még ennek az abszolút pénzügyi nagyhatalomnak is volnának félelmei. Ami azonban a kérdés lényegét illeti, az amerikai munkáviszonyok ismerői tudják, hogy az Amalgamated Steel and Iron Workers szervezetének ez a letörése nem annyira a steel-trust erejének, mint az amerikai munkásszervezetek gyöngeségének a jele. Tudják, hogy a régi, alkalmatlanná vált szervezkedési formákhoz való ragaszkodás okozza az amerikai munkásmozgalom gyöngeségét, ép úgy, mint ahogy az amerikai vállalkozók ereje a célszerű, modern szervezkedésben rejlik. Hogy Morganék ezt is monopolizálni akarják, nagy mértékben amellől bizonyít, hogy ők tudatában vannak azon ténynek, hogy erejüket nem zsenialitásuknak, kiváló egyéniségeiknek vagy ellenőrizhetetlen véletleneknek köszönhetik, – mint ezt életírók hiszik, hanem ezeknek a célszerű szervezkedési módszereknek. Ezeknek elsajátítása a munkásság részéről végveszélybe sodorhatja a trustokat, mert ez nem jelentene egyebet, mint a szakmáknak és a szakmákon belüli versenynek megszüntetését a munkások között, egységes és szolidáris eljárást minden kérdésben, szakszervezkedés helyett ipari szervezkedést, kispolgári célok és eszközök helyett szocialista célokat és eszközöket.

Az utolsó 1907-iki krízissel kapcsolatban ismét sokat emlegették Morgannak, az elmaradhatatlan megmentőnek nevét. Ezúttal egy 25 millió dolláros, tízszázalékos kölcsönrel vásárolta meg ezt a nevet, melyet a legnagyobb fejtelenség napjaiban nyújtott a megszorult pénzpiacnak. Ámde ennél a segélynyújtásnál már nem sikerült az etikai momentumokat annyira előtérbe tolnia, mint az előbbi esetekben. Egrészt az a számító hidegvér, melylyel a Knickerbocker Trust Co. bukását nézte, másrészt az a zavarosban való halászat-jellegű tranzakció, melylyel a krízis közepette az erősen megingott Tennesse Coal and Iron Company részvényei! az acéltrusttal összevásároltatta, alapos aggályokat engedtek felmerülni Morgan szándékainak ideális volta tekintetében. A parlamenti bizottság, melyet ez utóbbi ügy megvizsgálására kiküldtek, nem volt képes megszüntetni a közönség aggályait és eloszlatni gyanúját. Sőt – mint Hovey sok szomorúsággal mondja – „egyesek még ma is azt hiszik, hogy Morgan, kinek egész életét az a törekvés töltötte be, hogy a pénzpiacot szilárd állapotokat létesítsen, szándékosan idézett elő egy nagyszabású pánikot, mely az egész üzleti életet megbéníthatta, az ipart alááshatta ... és az országot tíz évvel visszavethette volna, pusztán abból az okból, hogy ez által olcsón jusson egy 17 millió dollárra becsült részvénytársasághoz.”

Távol állunk attól, hogy egy embernek, ha még oly hatalmas is, ekkora befolyást tulajdonítsunk egy ország gazdasági helyzetére. De vajjon nem szimbolikus-e ez a kapcsolat, melyet Morgan személye az amerikai közgazdaság kritikus periódusaival már negyven év óta felmutat? És ha naiv életrajzírók ebben a misztikus összefüggésben csak egy nagy zseninek korára gyakorolt hatását látják, hogy ez a vonatkozások mélyebb szemlélőjét nem fogja megtéveszteni. Mert bizonyos, hogy oly országban, mint az Egyesült-Államok, ahol a magántőke ilyfokú hatalomra tehet szert, azt oly faktornak is tekintik, mely máról-holnapra döntheti halomra a legkonszolidáltabb állapotokat is. És ebben a szemléletben rejlik a baj főforrása. Ez okozza, hogy átmeneti depressziókból országos pánikok válhat-

nak, melyeket aztán a Morganok célszerűen kiaknázhathatnak. És így a magántőke hatalma és a gazdasági válságok között csakugyan van egy szimbolikus összefüggés, mely közgazdasági nyelven úgy fejezhető ki, hogy az individualizmuson alapuló gazdasági rend oly mértékben teszi lehetővé a gazdasági válságokat, amily mértékben koncentrált gazdasági intézmények egyes egyének hatalmi érdekeinek eszközei. Minél következetesebb gazdasági individualizmussal állunk szemben, annál alkalmasabb a talaj gazdasági válságok számára.

A Morganok kritikus fejlődési stádiumok szülöttei. Egy forrongó, kaotikus gazdasági renddé, mely egyének és intézmények között még nem állította helyre az egyensúlyt, mint ahogy az konszolidált gazdasági keretek között tapasztalható.